

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

**Feminismul în artă:
valori, identități și diferențe de gen**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Dan Eugen RAȚIU

Student-doctorand:

Oana Cătălina BUCUR

2024

Cuprins

Introducere.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 1. Reprezentarea femeii în artă.....	Error! Bookmark not defined.
1.1. Corporalitatea în artă. Reprezentare și semnificații.	Error! Bookmark not defined.
1.2. Corpul feminin în artă. Simbolizare și ambiguități.	Error! Bookmark not defined.
1.3. Limbajul mut al nudului feminin în artă	Error! Bookmark not defined.
1.4. Corpul feminin și noțiunea de Frumusețe	Error! Bookmark not defined.
1.5. Estetica fragilului	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 2. Feminismul în artă	Error! Bookmark not defined.
2.1. Delimitarea conceptelor de „feminism” și „feminism în artă”.	Error! Bookmark not defined.
2.2. Feminismul în arta contemporană (feminismul artistic)	Error! Bookmark not defined.
2.3. Reinterpretarea conceptului de „obiect artistic” din perspectiva feminismului artistic.....	Error! Bookmark not defined.
2.4. Feminismul în arta românească.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 3. Relația corp – identitate – feminism. Filosofie și artă	Error! Bookmark not defined.
3.1. Relația corp / identitate	Error! Bookmark not defined.
3.2. Relația identitate - experiență estetică	Error! Bookmark not defined.
3.3. Identitate – feminism	Error! Bookmark not defined.
3.4. Corp – identitate – feminismul în artă	Error! Bookmark not defined.
3.5. Noile paradigme artistice	Error! Bookmark not defined.
3.6. Cindy Sherman. Nesfârșitele construcții fictive ale identității	Error! Bookmark not defined.
3.7. Marina Abramović. Reconfigurarea experienței estetice	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 4. Artă și gen	Error! Bookmark not defined.
4.1. „Locul” și rolul genului în estetică/artă	Error! Bookmark not defined.
4.2. Gen și genialitate	Error! Bookmark not defined.
4.3. Estetica feministă.....	Error! Bookmark not defined.
4.4. Gen/artă/putere	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 5. Cercetare privind relația Gen - Artist - Artă în societatea românească ..	Error! Bookmark not defined.

5.1. Premise.....	Error! Bookmark not defined.
5.2. Ipoteza de lucru și obiective generale.....	Error! Bookmark not defined.
5.3. Eșantionarea	Error! Bookmark not defined.
5.4. Metode și tehnici de cercetare.....	Error! Bookmark not defined.
5.5. Analiza rezultatelor obținute	Error! Bookmark not defined.
5.6. Concluziile cercetării întreprinse.....	Error! Bookmark not defined.
Concluzii.....	Error! Bookmark not defined.
BIBLIOGRAFIE.....	13
ANEXE	Error! Bookmark not defined.

*

Cuvinte cheie: feminism, feminism în artă, identitate, artă și identitate, valori, gen, diferențe de gen, artă și gen, estetica feministă, experiență estetică, gen și genialitate, artă și putere, artă contemporană, paradigme artistice.

REZUMATUL TEZEI

Atunci când discutăm despre arta contemporană, respectiv estetica sau esteticile contemporane, este necesar să pornim de la premisa că politicile feministe, implicit curentul feminist în artă, laolaltă cu toate direcțiile de manifestare, au jucat și joacă în continuare un rol important în prezentarea de ansamblu a direcțiilor și a sensurilor pe care le capătă astfel arta actuală.

Teza pe care urmărim să o demarcăm și să o susținem în prezenta lucrare se referă la faptul că apariția feminismului în artele plastice a dus la o deplasare și la crearea unei noi paradigme la care ne putem raporta în ceea ce privește arta și esteticile actuale.

Pentru analizarea acestei teze și susținerea ei considerăm oportun să luăm în considerare (pe cât posibil) totalitatea incursiunilor și a subiectelor abordate de feminism și în cadrul feminismului încă de la începuturile sau mai precis cu primele semnale de apariție a acestui curent în arta contemporană (împreună cu totalitatea de curenți sau direcții, subiectele abordate și modurile de utilizare a limbajelor plastice).

Pornim de la premisa că lumea artei, arta și artiștii re-prezintă societatea în care trăiesc și creează. Există, bineînțeles, și excepții. Cu toate acestea, legăturile dintre artă, artiști și mediul în care se manifestă, nu au cum să nu fie luate în calcul. Produsele artistice, curențele artistice, indiferent de perioada istorică, reflectă într-o foarte mare măsură „lumea”, experiențele acestora din societatea respectivă. Artă are valențe de a reflecta constructul social în care se manifestă.

În acest context este firesc ca atunci când discutăm despre secolele XX și XXI să discutăm și despre apariția unuia sau a mai multor curenți feministe în artă sau a unor artiști care să aducă în discuție feminismul în acest context.

Atât feminismul, cât și feminismul din artă, atrag atenția pe de o parte asupra dominației patriarhatului, a supremației impuse de un anumit gen asupra celuilalt în contextul în care primul are ascendentul de a-și atribui rolul de subiect în raport cu obiectul (ce devine astfel *celălalt* gen, genul *pasiv*). Constatăm că această remarcă și critică referitoare la diferențierea de gen se

produce cu precădere în interiorul culturii occidentale europene, dar și în cultura americană (având origini și delimitări specifice).

Simultan cu perioada postmodernă în artă, feminismul atacă și poziția de supremație a reprezentării, respectiv încearcă „să răstoarne poziția de „stăpân” al reprezentării arogată de tradiția occidentală și modernism”¹. Dar, după cum Craig Owens remarcă, critica feministă a patriarhatului și critica postmodernă a reprezentării sunt separate, ele creionând implicații în special din prisma acestei posibile intersecții pe care Owens urmărește să o exploreze².

De remarcat însă faptul că, dacă feminismul (la modul general) face referire la „exterior” (roluri sociale, relaționare, etc.), feminismul (ca și curent sau direcție în artă) abordează în mod diferit tematicile, într-un mod specific. Pe parcursul lucrării, am considerat oportun să luăm în discuție feminismul manifest în artă, inclusiv estetica feministă, nu drept un derivat sau un subdomeniu al feminismului în general, ci drept una dintre părțile care formează o dihotomie. Cele două direcții se susțin și se construiesc reciproc în egală măsură, declanșând mutații pe planuri diferite, dar în egală măsură necesare unele altora. Dacă feminismul (la modul general) face referire la „exterior”/societate/mediu înconjurător (roluri sociale, relaționare, etc.), observăm că feminismul manifest în artă abordează cu precădere problematicile de gen sau cele sociale/politice din perspectiva *interiorității*, a modului în care subiectul se raportează la sine, la modul în care reușește să se construiască pe sine în interior.

Această diferență de perspectivă, pe care am constatat-o analizând temele abordate de artiști sau cele din scrierile de estetică feministă, nu doar că ne permite să construim ipoteza unor modificări de norme sociale care să accentueze dimensiunea individuală (așadar cu multiple alte consecințe ulterioare la nivel de societate), dar o considerăm și de „utilitate” la nivel social, în contextul abordărilor ulterioare ale subiectelor prezentate.

Printre subiectele și manifestările efective se numără și problematicile de gen sau cele sociale/politice din perspectiva *interiorității*, a modului în care subiectul se raportează la sine, la modul în care reușește sau intenționează să se construiască pe sine în interior. În anumite cazuri, constatăm că feminismul în artă (prin artiștii reprezentanți) abordează tema individualității și a formării interioare a individului din perspectiva rolurilor și valorilor sociale

¹ Rațiu, Dan Eugen, *Disputa modernism-postmodernism. Introducere în teoriile contemporane asupra artei*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Eikon, Cluj-Napoca, 2012, cap. 13.2, p. 269.

² Owens, Craig, „The Discourse of Others: Feminists and Postmodernism”, în Hal Foster (ed.), *The Anti-Aesthetics. Essays of Postmodern Culture*, Bay Press, Port Townsend, Washington, p. 59.

tocmai ca un „manifest” împotriva predeterminărilor sau a cutumelor prestabilite. În alte situații, acest „manifest” se prezintă ca o alternativă la cutumele existente, ca un model alternativ de manifestare sau integrare individuală a rolurilor sociale.

Demersul nostru analitic urmărește realizarea unei analize obiective, aplecându-ne atât asupra evoluției artelor plastice din perspectivă istorică, cât și asupra subiectelor care au generat discursul și tematica abordată de artiștii de gen feminin. Urmărim totodată să încadrăm în esteticile contemporane conceptele cheie și ideile în jurul cărora se construiește tematica subiectelor artistice abordate în feminismul artistic, deopotrivă cu implicațiile în politicile publice sau spațiul public generate de acestea.

Urmărind această direcție, am considerat oportun să ne începem demersurile printr-o reliefare în primul capitol a ceea ce semnifică reprezentarea femeii în pictură, respectiv artele plastice, urmărind firul evolutiv al artelor plastice, dar și demersurile particularizante ale acestora. Facem referire aici în special la potențialul de semnificare și semnificație a utilizării în artele plastice ale formelor feminine și a figurilor feminine, dar și la simbolizările, reprezentările, semnificațiile și interpretările posibile ale nudurilor feminine.

Ne interesează situarea acestui capitol ca punct de pornire pentru o înțelegere mai clară a motivelor care au determinat o serie de scindări, o „revoltă” a trupului, concomitent cu atragerea atenției (prin mijlocele artistice, subiectele, tehnicile și practicile) de către feminismul artistic asupra fragmentării și a crizei identitare pe care o experimentează persoanele de gen feminin în epoca contemporană.

Constatăm faptul că ultima perioadă din sec XX a dus la re-interpretarea perspectivelor asupra corpurilor umane și a modurilor de folosire a acestora ca mijloc de exprimare artistică. Această re-interpretare pare a se grefa pe fundal apariției noilor forme de exprimare artistică (arta fotografică, respectiv cinematografia), dar și popularizarea artelor (publicitate, mass-media, reviste și site-uri de profil, etc.).

Se poate observa o accentuare a problematizărilor referitoare la raporturile de identitate în acord cu apartenența la un anumit tip de corp, glorificarea corpurilor (ca atare), apariția și dezvoltarea procedurilor bio-tehnice și genetice prin care corpul poate fi supus proceselor de modificare, re-asamblare, re-facere.

Criza identitară – pusă în joncțiune cu prezența și existența corpului, ca mijloc de manifestare în lumea sensibilă – se accentuează și devine astfel din ce în ce mai profundă, atât la

nivel de percepere socială, cât și prin intermediul noilor experimentări în cadrul artelor vizuale și/sau plastice. Această criză identitară – corelată cu perceperea (la modul general) a tot ceea ce ține de corporalitate se răsfrânge atât asupra construcției personalității individului, dar și la nivel social, a modalităților de inter-relaționare sau gestionare a spațiului public și/sau privat.

Aceeași criză identitară (corelată cu tot ceea ce semnifică perceperea corporalității) se observă a avea efecte și asupra modalităților de exprimare estetică a temelor și a subiectelor, inclusiv față de alegerea acestora, a modalităților de „rezolvare” plastică și estetică de către artiști, a tehnicilor folosite.

Distorsionarea reprezentărilor și fragilitatea distanței delimitatoare necesare și inerente percepției și experienței estetice face ca interpretarea corporalității în artă să fie tot mai mult pusă sub semnul relaționării identitate-corp-simbol-reprezentare.

Politizarea, în sensul de amplificare a sensului și discursului cu impact social, constatăm că devine tot mai virulentă în creațiile artistice contemporane, respectiv postmoderne. În aceeași măsură, estetizarea discursului public sau trecerea esteticului tot mai pregnant în sfera cotidianului și a culturii de masă face ca artele vizuale astăzi să capete o tot mai mare importanță în construirea valorilor identitare sociale atât publice, cât și private.

Capitolul al doilea urmărește să încadreze structural mult mai clar relația feminism/feminism în artă și să surprindă punctele de referință cu relevanță pentru esteticile și practicile artistice contemporane.

Considerăm relevantă delimitarea celor două direcții de manifestare, respectiv feminismul față de feminismul artistic, deoarece, după cum se va vedea, scopurile și programele, respectiv discursurile celor două sunt și diferite. În același timp, mijloacele folosite, dincolo de punctele comune, vizează și problematici diferite.

O atenție aparte în capitolul al doilea o vom acorda și feminismului artistic din România. Considerăm că prezența publică foarte slabă a artistelor în spațiul public expozițional în secolul XX (inclusiv în spațiul expozițional românesc), ca de altfel și numărul scăzut al artistelor profesioniste care își construiesc o carieră artistică recunoscută în mediul artistic profesional, determină o serie de interogații referitoare la posibilele cauze ale acestei reprezentări publice foarte slabe.

O analiză detaliată a prezenței femeilor artiste cu opere de artă în expozițiile și muzeele românești pe tot parcursul secolului trecut ne va permite să conturăm percepția publicului asupra relației dintre crearea unei opere de artă și apartenența la un anumit gen al creatorului de artă.

Datorită diferențelor de percepție, de valori, cultură, cutume, dar și de „bagaj” istoric și cultural al psihologiei societății românești și al modului relativ specific de inter-relaționare în spațiul public și privat românesc, am considerat necesar să realizăm și un studiu specific referitor la modul în care (în spațiul românesc) este percepută relația dintre gen și artă, interdependențele și poziționarea indivizilor față de această tematică.

Cercetarea noastră s-a concretizat sub forma unui chestionar care a fost aplicat în mediul online, urmărindu-se răspunsurile pe o perioadă relativ lungă de timp (aproximativ 7 luni) de la un segment de populație care să acopere cât mai echilibrat atât segmentele de vârstă, cât și familiaritatea cu arta, fenomenul artistic și evenimentele artistice.

Am urmărit ca prin aplicarea acestui instrument de cercetare să putem face o analiză directă și cât mai precisă a modului de percepție actual referitor la modul în care sunt „văzute” femeile artist, relația dintre apartenența la un anumit gen și potențialul de a produce opere de artă valoroase.

De asemenea, am urmărit să identificăm dacă în societatea românească există (sau se poate stabili) o corelație între apartenența la un anumit gen și posibilitatea de valorificare sau de acceptare a potențialului creator. Ne referim aici cu precădere la un așa numit „*grad de încredere* față de „*calitatea*” producțiilor artistice și a capacității de a susține pe termen lung o direcție de profesionalizare și de evoluție în ceea ce privește capacitatea de a produce creații artistice valoroase. Mai precis, dacă în percepția și opinia publică românească se stabilește (la nivel declarativ) o corelație, respectiv orice formă de asociere între apartenența la gen și valorificarea publică a creațiilor artistice. Aplicarea chestionarului și interpretarea datelor urmărește în egală măsură și realizarea unei comparații între modul de percepere a genului în relaționare cu domeniile artistice, cu arta și potențial creator în spațiul public românesc. Am urmărit să identificăm dacă există o reacție sau putem identifica o atitudine față de modul și direcția generală, occidentală, internațională.

Unul dintre obiectivele vizate a fost acela de a identifica dacă în percepția publică actuală feminismul în artă este privit ca un *trend* sau o accentuare a acestei problematici și prin urmare respins sau acceptat ca atare.

În capitolul al treilea („*Relația corp - identitate - feminism în artă*”) ne-am propus să urmărim firul structurant care leagă noțiunea de identitate cu cea de corp, din perspectivă artistică și deopotrivă socială. Aceasta, cu precădere deoarece corporalitatea, ca și noțiune, joacă un rol destul de important în noile direcții artistice, în modalitățile de manifestare ale feminismului, inclusiv în artă, dar și din punct de vedere social, după cum am punctat și anterior.

Indiferent că vorbim despre arta mimetică sau cea creatoare de iluzii³, reprezentările corpurilor umane în artele vizuale determină o serie de influențe în imaginarul colectiv, în „oglundirea” persoanelor față de ele însele sau față de alte persoane, atât în spațiul privat, cât și în cel public.

Interogațiile de la care pornim (referitoare la relația dintre conceptele de corp – identitate – feminism în artă) vizează nelămuriri precum: în ce măsură corpul influențează propria noastră identitate? De ce nevoia de asumare a unei identități, în cazul unor indivizi, își pune amprenta asupra propriului corp, în sensul că, pentru asumarea unei identități, se fac modificări asupra propriului corp ? Poate fi considerată diferența de gen un factor hotărâtor în ceea ce privește formarea identității de sine, respectiv a identității corporale? Ce legătură există între identitatea corporală și experiența estetică?

Corpurile reprezentate artistic și devenite astfel obiecte artistice cu valențe estetice se îndepărtează de modelul original în mod evident, indiferent de tehnicile artistice folosite și gradul de imitare ridicat. În marea majoritate a cazurilor, noile corpuri, respectiv corpurile-artistice, ne apar ca fiind ele însele, noi identități (de sine stătătoare) ce poartă mesaje și caracteristici proprii. Și aceasta se datorează în mod principal intervenției și manipulării artistului a reprezentării. Astfel, acesta intervine din punct de vedere tehnic, estetic, senzorial în scop de a intermedia vizual (și nu numai) diferitele mesaje ale acestuia către receptorul operelor de artă.

Ce rol capătă identitatea individului în acest context, din punct de vedere artistic și estetic? Evident că identitatea artistului, laolaltă cu tot bagajul informațional, cultural, emoțional, diferă de cea a receptorului operelor de artă.

Poate sta experiența artistică la baza modificărilor experiențelor, perspectivelor, percepțiilor în ceea ce privește propriul corp și a identității personale? Și nu în ultimul rând, ce cuvânt a avut/are de spus feminismul în artă, referitor la conceptele anterior menționate?

³ Danto, Arthur C., *Transfigurarea locului comun: o filosofie a artei*, Ed. Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2012, p. 43.

Întrucât artele plastice, respectiv artiștii, urmăresc să producă o reacție⁴, respectiv o formă de experiență artistică la cei care percep/ au acces la operele de artă, arta figurativă și, implicit, utilizarea corpurilor și figurilor umane va determina o serie de reacții-răspunsuri, mutații în structurile interioare ale privitorului.

Capitolul al patrulea („Artă și Gen”) se dorește a fi drept o continuare a capitolului precedent, în încercarea de a analiza relațiile de cauzalitate care se pot stabili între Artă-Gen-Estetică-Genialitate-Experiență Estetică-Societate. Rolurile prestabilite genurilor din punct de vedere valoric și cultural la nivel de societate influențează indivizii atât în plan privat/personal, cât și la nivel de spațiu public și în ceea ce privește percepția generală față de integrarea persoanelor în diferite domenii sau „zone” sociale și culturale. Acest lucru s-a putut remarca istoric și în ceea ce privește arta, respectiv în domeniul esteticii. Este drept că acest lucru s-a produs în mod neuniformizat sau diferit în funcție de contextul istoric, cultural, dar și geografic, în funcție de tipul de societate, cultură și valorile promovate în spațiul respectiv.

O problematică aparte reiese și din modul în care la nivel social se atribuie sintagma de „geniu” sau „genialitate”, deoarece implicit genialitatea semnifică o contribuție de excepție într-un domeniu dat și cu implicații excepționale la nivelul evoluției societății respective, prin aportul de valori noi și originale. Faptul că femeile au fost de-a lungul timpului excluse de la posibilitatea atribuirii acestei sintagme se datorează mai multor cauze, pe care le vom explora în acest capitol.

Studii recente feministe sau lucrările de specialitate despre femei remarcabile și analiza operelor de artă create de acestea determină ca respectiva sintagmă să se desprindă de percepția care delimitează genialitatea în funcție de gen (sau în acord cu genul persoanei).

În ceea ce privește estetica feministă, ea nu ne apare ca fiind un bloc unitar, ci, mai degrabă, drept un spectru de direcții și interpretări sau analize estetice vizând diferitele subiecte de interes ale feminismului. Printre acestea, cu precădere analiza relației personale, interioare și subiective a individului cu propria corporalitate, interpretarea modului în care feminitatea și femeia propriu-zisă, biologică este „văzută” de și în societate, mai ales în artă și implicațiile în evoluția curentelor artistice și în estetică. Nu uităm nici despre analiza valorizărilor sociale/culturale și artistice a rolurilor, a politicilor publice, a atributelor în acord cu diferențele

⁴ Idem, p. 43.

de gen sau abordarea critică a teoriilor estetice vehiculate și acceptate până la momentul actual, cu accent pe re-configurarea feminității și a femeii propriu-zise în cadrul acestora.

Ultimul capitol („Cercetare privind relația gen/artist/artă în societatea românească”) a fost structurat astfel încât să prezinte în mod detaliat rezultatele cercetării concrete întreprinse cu privire la subiectul principal al acestei lucrări.

Am fost interesați de la bun început să stabilim dacă există/ sau nu o corelație sau o similitudine între modul de abordare din spațiul cultural românesc a feminismului și a modului în care societatea românească reacționează efectiv față de acest curent în artă și nu numai, dar și față de temele abordate cu precădere de acesta, respectiv diferențele de gen.

Această verificare ne-a interesat și datorită faptului că temele abordate de feminism, deși sunt vehiculate în cultura occidentală, dar și în alte culturi, nu apar ca fiind esențiale sau cu substrat valoric și în alte culturi (chiar dacă unele dintre acestea sunt considerate regimuri totalitare). Facem aici analogie cu alte culturi și civilizații, precum cele orientale sau africane, unde subiectele centrale ale feminismului nu par a fi abordate, nu prezintă interes sau nu sunt conforme cu acele cutume și valori vehiculate.

Intenția de a verifica într-o manieră de tip cercetare spațiul cultural românesc se datorează profilului de influențe sociale și istorice a valorilor vehiculate în acest spațiu. Astfel, am putut realiza o corelație bazată pe date concrete între cele două „spații” (social și cultural) referitor la abordarea feminismului în artă. Ținem să precizăm că întreaga cercetare s-a axat doar pe conexiunile care se pot realiza sau se realizează efectiv între feminismul din artă, feminismul artistic și temele esteticii feministe și spațiul socio/cultural românesc. Am prelucrat date și referitor la modul efectiv în care persoanele din România validează sau nu temele vehiculate de feminismul în artă referitor la diferențele de gen și modalitățile deficitare sau limitatoare în care sunt percepute femeile în artă.

Concluziile noastre în ceea ce privește feminismul în artă (inclusiv estetica feministă) vizează faptul că acesta, deși (încă) atrage critici și există o tendință generală de marginalizare și considerare drept o temă/subiect/direcție minoră, este generator de restructurări ce nu pot fi trecute cu vederea în ceea ce privește temele abordate. Subiectele abordate la ora actuală în lucrări⁵ de către artiști - indiferent că afirmă sau nu aderarea la poziția feministă – pornesc (în

⁵ Și aici ne referim la toate tipurile de lucrări artistice, indiferent dacă este vorba despre pictură, fotografie, instalații, cinematografie, literatură, etc.

mare măsură) de la premisa unei reconfigurări a femininului și a feminității într-o manieră care re-poziționează sfera feminității dinspre zona de „obiect” spre cea de „subiect”, dinspre pasiv spre activ. De exemplu, chiar și numai faptul că se accentuează folosirea formelor „moi”, curbate sau „blânde” (care în percepția generală tradițională sunt asociate femininului și a feminității) pentru a induce ideea de lipsă de forță și expresivitate a unei lucrări de artă, este o dovadă elocventă în acest sens.

Abordările referitoare la conceptul de identitate (personală), gen/putere, corp și corporalitate sau feminin/feminitate din prisma artei și a esteticilor actuale pot semnifica o etapă importantă într-o posibilă schimbare de paradigmă la nivel socio-cultural. Simultan, transferul acestor abordări și valorizarea acestora în mod direct și indirect (nu doar teoretic), cât și concret, la nivelul politicilor publice (inclusiv culturale), poate fi considerată, totodată, o schimbare structurală la fel de pertinentă și în ceea ce privește reconfigurarea elementelor de bază constitutive ale societăților contemporane.

BIBLIOGRAFIE

- ADORNO, Theodor, W., *Aesthetics*. 1958/59, ediția în limba engleză, Polity Press, Cambridge, 2018.
- ALBU, Cristina, *Mirror Affect: Seeing Self, Observing Others in Contemporary Art*, Published by the University of Minnesota Press, 2016.
- ALCOFF, Linda, Martin, *Visible Identities: Race, Gender, and the Self*, Oxford University Press, New York, 2006.
- ALCOFF, Linda, Martin; KITTAY, Eva, Feder (eds.), *The Blackwell guide to Feminist Philosophy*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2007.
- ARMSTRONG Carol; ZEGHER, de, Catherine (eds.), *Women artists at the millennium*, Massachusetts Institute of Technology, Princeton University, USA, 2006.
- ASLAM, Constantin; MORARU, Cornel-Florin, *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Volumul I, *Filosofia artei în premodernitate*, Ed. UNArte, București, 2017.
- ASLAM, Constantin; MORARU, Cornel-Florin, *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Vol. II, *Filosofia artei în modernitate și postmodernitate*, Ed. UNArte, București, 2017.
- ATARIA, Yochai; TANAKA, Shogo; GALLAGHER, Shaun (eds.), *Body schema and body image. New directions*, Oxford University Press, 2021.
- BARCAN, Luiza; DAVIDESCU, Cătălin; NASUI, Cosmin; ș.a. (editori), *Centenarul femeilor din arta românească*, vol. II, PostModernism Museum Publishing House, 2018.
- BATTERSBY, Christine, *Gender and Genius. Towards a feminist aesthetics*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1990.
- BAUDRILLARD, Jean, *Societatea de consum: mituri și structuri*, trad. Alexandru Matei, Ed. Comunicare.ro - SNSPA, București, 2008, ed. originală – 1970.
- BAUDRILLARD, Jean, *The Conspiracy of Art*, Columbia University, New York, 2005.
- BEAUVOIR, Simone de, *Al doilea sex. Vol. I*, Tradus de Diana Bolcu și Delia Verdeș, Ed. Univers București, 1998.

- BLEEKER, Roland, *Aesthetics and World Politics*, Palgrave Macmillan, Hampshire, Anglia, 2009.
- BRETON, David, Le, *Antropologia corpului și modernitatea*, Trad. de Doina Lică, Ed. Amarcord, Timișoara, 2002.
- BUGA, Adrian; CIUPALĂ, Alin; CONSTANTIN, Marian, ș.a., *Centenarul femeilor din arta românească*, vol. I, Post Modernism Museum Publishing House, 2017.
- BUTLER, Judith, *Gender Trouble: feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, Chapman & Hall, 1990.
- CAMPBELL, Kristen, *Jacques Lacan and Feminist Epistemology*, Routledge, Londra & New York, 2004.
- CARRASSAT, Patricia Fride; MARCADÉ, Isabelle, *Mișcări artistice în pictură*, Ed. Rao, București, 2007.
- CARROLL, Noël, *Philosophy of art: A contemporary introduction*, Routledge, Londra, 1999.
- CARROLL, Noël, *Beyond Aesthetics: Philosophical Essays*, Cambridge University Press, 2001.
- CARUSI, Rahna, Mckey, *Lacan and Critical Feminism. Subjectivity, Sexuation and Discourse*, Routledge, Oxon & New York, 2021.
- CIOCAN, Cristian, *Întrupări. Studiu de fenomenologie a corporalității*, Humanitas, București, 2013.
- CODOBAN, Aurel, *Gesturi, vorbe și minciuni, Mic tratat de semiotică extinsă și aplicată*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014.
- COURTINE, Jean-Jacques, (coord.), *Istoria corpului. Vol. III. Mutațiile privirii. Sec. XX*, Ed. Art, București, 2009.
- CRUZ, Amanda; SMITH, Elizabeth A. T.; JONES, Amelia, *Cindy Sherman: Retrospective*, Thames & Hudson, New York, 1997.
- DANTO, Arthur, C., *Transfigurarea locului comun: o filosofie a artei*, Ed. Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2012.
- DANTO, Arthur, C., *What art is*, Yale University Press, 2013.
- DEAN, Carolyn, J., *The Self and Its Pleasures. Bataille, Lacan, and The History of The Decentered Subject*, Cornell University Press, New York, 1992.

- DELIORGA, Anca, (coord.), *Muzeul de Artă Constanța, Colecția permanentă*, Ed. Chimprest Publicity, Constanța, 1998.
- DEWEY, John, *Art as experience*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1980.
- DUFRENNE, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice. Obiectul estetic*, Vol. I, Ed. Meridiane, București, 1976.
- EVANS, Brad; PARR, Adrian (eds.), *Conversations on Violence. An Anthology*, Pluto Press, Londra, 2021.
- GATENS, Moira, *Imaginary bodies. Ethics, power, and corporeality*, Routledge, London, 1996.
- GOODMAN, Nelson, *Languages of art: an approach to a theory of symbols*, Bobbs-Merrill, Indianapolis, New York, 1968.
- GRAW, Isabelle, *High Price: Art between the Market and Celebrity Culture*, Sternberg Press, New York, 2009.
- GROSZ, Elizabeth, A., *Volatile bodies: Toward a corporeal feminism*, Indiana University Press, 1994.
- GAUT, Berys; LOPES, Dominic McIver (eds.), *The Routledge companion to aesthetics*, 2nd ed., Routledge, New York, 2005.
- HARRIS, Jonathan, *The New Art History: a critical introduction*, Routledge, New York, 2001.
- JOHNSON, Clare, *Femininity, time and feminist art*, McMillan Publishers Limited, UK, 2013.
- JULLIEN, François, *The Impossible Nude: Chinese Art and Western Aesthetics*, The University of Chicago Press, Chicago, 2007.
- KANT, Immanuel, *Observații asupra sentimentului de frumos și sublim*, Trad. de Rodica Croitoru, Ed. ALL, București, 2008.
- KORSMEYER, Carolyn, *Gender and aesthetics: An introduction*, Routledge, New York, 2004.
- KRAUSS, Rosalind E., *Cindy Sherman. 1975-1993*, Rizzoli International, New York, 1993.
- KRISTEVA, Julia, *aesthetics. politics. ethics*, Taylor & Francis e-Library, 2005.
- LANEYRIE –DAGEN, Nadejje, *L'invention du corps. La représentation de l'homme du*

- Moyen Âge à la fin du XIX siècle*, Editions Flammarion, Paris, 2006.
- LEMOINE, Patrick, *Sănătatea psihică a geniilor: genii ale binelui, genii ale răului*, Trad. de Alina Popescu, Ed. Trei, București, 2023.
- LÉVINAS, Emmanuel, *Entre nous. Essais sur le penser-à-autre*, Éditions Grasset & Fasquelle, 1991.
- LÉVINAS, Emmanuel, *Între noi. Încercare de a-l gândi pe celălalt*, Trad. de Ioan Petru Deac, Ed. Bic All, București, 2000.
- LOEWEN, Gregory V., *The role of Art in the construction of personal identity: Toward phenomenology of Aesthetic Self-Consciousness*, The Edwin Mellen Press, UK, 2012.
- LUPU, Flavia, *Corpul, artă și politică în imaginea contemporană*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2021.
- MADOFF, Steven Henry (ed.), *Art school: (propositions for the 21st century)*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 2009.
- MCDONALD, Helen, *Erotic ambiguities: the female nude in art*, Routledge, New York, 2001.
- MIHĂILESCU, Ștefania, *Din istoria feminismului românesc, antologie de texte (1838-1929)*, Ed. Polirom, Iași, 2002.
- MIROIU, Mihaela (ed.), *Lexicon feminist*, Polirom, Iași, 2002.
- MIROIU, Mihaela, *Drumul către autonomie: Teorii politice feministe*, Polirom, Iași, 2004.
- MILLER, Alice, *Revolta trupului*, Ed. Nemira, București, 2006.
- NASUI, Cosmin, (ed.), *Centenarul femeilor din arta românească, vol III, Artiste uitate din România: cercetări și studii despre contribuția femeilor la istoria artei românești*, PostModernism Museum Publishing House, 2021.
- NEGRU, Anemari Monica, (ed.), *Alexandrina Cantacuzino și mișcarea feministă din anii interbelici*, vol. I, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.
- NOCHLIN, Linda, *Femmes, Art e Pouvoir et autres essais*, edition Jacqueline Chambon, 1993.
- NOCHLIN, Linda, *Women, Art and Power and other essays*, Routledge, New York, 2018.
- FOSTER, Hal, (ed.), *The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture*, Bay Press, Port

- Townsend, Washington, 1983.
- OWENS, Craig, *Beyond Recognition. Representation, Power, and Culture*, University of California Press, Los Angeles, California, 1992.
- PHELAN, Peggy, *Art and feminism*, Phaidon Press, New York, 2001.
- PÎRVAN RUS, Lelia, *Forma feminină între simbol și reprezentare*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2013.
- POLLOCK, Griselda; SAURON-TURVEY, Victoria (eds.), *The Sacred and The Feminine: Imagination and Sexual Difference*, I.B, Tauris, Londra & New York, 2007.
- PREDA, Caterina, *Uniunea artiștilor Plastici și artistul socialist de stat*, Ed. Idea Design&Print, Cluj, 2023.
- PRICE, Janet (ed.), *Feminist Theory and the Body*, Routledge, New York, 1999.
- RANCIÈRE, Jacques, *Aisthesis: Scenes from the aesthetic regime of art*, Trad. de Zakir Paul, Ed. Verso, Londra, UK, 2013.
- RANCIÈRE, Jacques, *Împărtășirea sensibilului: Estetică și politică*, Traducere și note de Ciprian Mihali, Ed. Idea Print&Design, Cluj, 2012.
- RANCIÈRE, Jacques, *The Politics of Aesthetics. The Distribution of the Sensible*, Trad. de Gabriel Rockhill, Continuum International Publishing Group, New York, 2004.
- RAȚIU, Dan-Eugen (ed.), *Politica culturală și artele: local, național și global*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2011.
- RAȚIU, Dan Eugen, *Disputa modernism-postmodernism: Introducere în teoriile contemporane asupra artei*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Eikon, Cluj-Napoca, 2012, cap.13. 2, pp. 268-274.
- RAȚIU, Dan Eugen (ed.), *Arta și viața cotidiană: Explorări actuale în estetică*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2016.
- RICE SHELLEY (ed.), *Inverted odysseys : Claude Cahun, Maya Deren, Cindy Sherman*, MIT Press, Londra, 1999.
- RICHARDS, Mary, *Marina Abramović*, Routledge, New York, 2010.
- ROALD, Tone; LANG, Johannes (eds.), *Art and Identity, Essays on the Aesthetic Creation of Mind*, Editions Rodopi B.V., Amsterdam - New York, 2013.
- ROCKHILL, Gabriel; WATTS, Philip (eds.), *Jacques Rancière. History, Politics, Aesthetics*, Duke University Press, Durham & London, 2009.

- SARWELL, Crispin, *Political Aesthetics*, Cornell University Press, New York, 2010.
- SCHAEFFER, Jean-Marie, *Experiența estetică*, Ed. Tracus Arte, București, 2021.
- SHUSTERMAN, Richard; TOMLIN, Adele (eds.), *Aesthetic Experience*, Routledge Taylor & Francis Group, New York and London, 2008.
- TANKE, Joseph; MCQUILLAN, Colin (eds.), *The Bloomsbury Anthology of Aesthetics*, Bloomsbury Academic, New York & London, 2012.
- VIGARELLO, Georges (coord.), *Istoria corpului. Vol. I. De la Renaștere la Secolul Luminilor*, Ed. ART, București, 2008.
- WALSH, Maria, *Art and Psychoanalysis*, I.B.Tauris, New York, 2013.
- WARK, Jayne, *Radical Gestures, Feminism, and Performance Art in North America*, McGill-Queen's University Press, 2006.
- ZAMFIRACHE, Oana (ed.), *Ea, Perspective feministe asupra societății românești*, Ed. Curtea Veche Publishing, București, 2018.
- ZETTL, Herbert: *Sight, Sound, Motion: Applied Media Aesthetics*, San Francisco State University, Eight Edition, CENGAGE Learning, 2015.

ARTICOLE

- BOCART, Fabian; GERTSBERG, Marina; POWNALL, Rachel, „An empirical analysis of price differences for male and female artists in the global art market”, în *Journal of Cultural Economics*, nr. 46, pp. 543–565, 2022.
- BRAND, Peg, „Feminism and Aesthetics”, în Linda Martín Alcoff; Eva Feder Kittay (eds.), *The Blackwell Guide to Feminist Philosophy*, Blackwell, Oxford, 2006, pp. 254–265.
- BRODSKY, Judith K.; OLIN Ferris, „Stepping out of the Beaten Path: Reassessing the Feminist Art Movement” în *Chicago Journals*, Vol. 33, No.2 (Winter, 2008), Chicago Press, pp. 329-342.
- BRUGUERA, Tania, „Conversation: Marina Abramović and Tania Bruguera”, în Steven Henry Madoff (ed.), *Art school: (propositions for the 21st century)*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 2009.

- BUCUR, Oana Cătălina, „The Feminist Point of View: A Shifting Breach in the Contemporary Art”, în Taner Murat (ed.), *The 1st Annual Lecture on Exile in Comparative Literature and the Arts, ALECLA 2018*, Anticus Press, Constanța, 2018, pp. 19 – 29.
- BUCUR, Oana Cătălina, „Feminismul în arta contemporană”, în *Tomisul Cultural*, nr 19, 2020, p. 8.
- BUCUR, Oana Cătălina, „Locul și rolul genului în estetică și artă”, în *Ex Ponto. Text/imagine/metatext*, nr 4 (79), 2023, pp. 155-165.
- EATON, A.,W., „Feminist Philosophy of Art” în *Philosophy Compass* 3/5, septembrie, 2008, DOI:10.1111/j.1747-9991.2008.00154. x.
- FELSKI, Rita, „Why Feminism Doesn’t Need an Aesthetic (And Why it Can’t Ignore Aesthetics)”, în Joseph Tanke; Colin Mcquillan, (eds.), *The Bloomsbury Anthology of Aesthetics*, Bloomsbury, New York, 2012.
- HANSON, Karen, „Feminist Aesthetics,” în Berys Gaut; Dominic McIver Lopez, (eds.), *The Routledge Companion to Aesthetics*, 2nd Edition, Routledge, New York, 2005, pp. 557-568.
- MARSHALL, Helen, „Our Bodies, Ourselves: Why We Should Add Old Fashioned Empirical Phenomenology to the New Theories of the Body” în Janet Price; Margrit Shildrick (eds.), *Feminist Theory and the Body: a reader*, Routledge, New York, 1999, pp. 64-76.
- OWENS, Graig: „The Discourse of Others: Feminism and Postmodernism”, în Hal Foster (ed.), *The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture*, Bay Press, Port Townsend, Washington, 1983, pp. 57-82.
- SHAW, Joshua, „Why does feminism matter to aesthetics”, în *Postgraduate Journal of Aesthetics*, Vol. 2, No. 1, April, 2005.
- ZIAREK, Ewa, Plonowska, „Mimesis in black and white: feminist aesthetics, negativity and Semblance”, în John J. Joughin; Simon Malpas (eds.), *The new aestheticism*, Manchester University Press, Manchester & New York, 2003.

BIBLIOGRAFIE ONLINE

- BAILEY, Josephine-May, „The Feminist Artists Who Changed the World”, în *Daily Art Magazine*, disponibil la: <https://www.dailyartmagazine.com/feminist-artists/>, accesat la data de 17 martie, 2023.
- [MARINESCU, Patricia, „Scădere a vânzărilor prin licitații la Artmark, în ultimul an. Recorduri, stabilite de artiști moderni și contemporani”, în *Curatorial*, disponibil la: <https://curatorial.ro/arta/scadere-a-vanzarilor-prin-licitatii-la-artmark-in-ultimul-an-recorduri-stabilite-de-artisti-moderni-si-contemporani>, accesat la data de 21 Iulie 2023.](https://curatorial.ro/arta/scadere-a-vanzarilor-prin-licitatii-la-artmark-in-ultimul-an-recorduri-stabilite-de-artisti-moderni-si-contemporani)
- MICIU, Cătălina, articol: „Disidenții. „Totul este artă. Totul este politică” - Ai WEIWEI”, în *Dilema Veche*, nr 460, 6-12 decembrie, aprilie, 2023.
- MUSCALU, Sarah, „Arta contemporană, o consecință a hibridizării artistice”, în *Revista Timpul*, disponibil la: <https://revistatimpul.ro/arta-contemporana-o-consecinta-a-hibridizarii-artistice/>, accesat la data de 19 ianuarie 2022.
- NICOLESCU, Daniel, „Cei mai bine cotați 10 pictori contemporani, 2011”, în *Arta Vizuală*, disponibil la: <https://artavizuala21.wordpress.com/>, accesat la data de 12 februarie, 2023.
- PRINCENTHAL, Nancy, „Cindy Sherman: Woman of an Uncertain Age”, în *The New York Times*, 24 ianuarie 2024, sursa web: <https://www.nytimes.com/2024/01/24/arts/design/cindy-sherman-photography-hauser-wirth.html>, accesat la data de 15 aprilie 2024.
- SPECTOR, Nancy, „Marina Abramović. Cleaning the Mirror #1”, în www.guggenheim.org, disponibil la: <https://www.guggenheim.org/artwork/4374>, accesat în data de 25 aprilie 2024.
- STACE, Charlotte Lydia, „Feminist Art: 10 Artists Whose Work Calls to Action”, în *Art Land Magazine*, disponibil la: <https://magazine.artland.com/feminist-art-history-most-relevant-artists/>, accesat la data de 21 martie, 2023.
- STETS, Jan; BURKE, Peter, „A Sociological Approach to Self and Identity”, în www.researchgate.net, Ianuarie, 2003, disponibil online la <https://www.researchgate.net/publication/252385317>, accesat martie 2022.

WOLFE, Shira, „Marina Abramović – The Cleaner. Retrospective at the Museum of Contemporary Art Belgrade”, în *Magazine Artland*, <https://magazine.artland.com/>, disponibil la: <https://magazine.artland.com/marina-abramovic-the-cleaner/>, accesat la data de 26 aprilie 2024.

